

Misgər Məmmədov
Azərbaycan Dillər Universiteti

Əmrəli Şirəliyev
Azərbaycan Dillər Universiteti
amrali.adu@gmail.com

XARİCİ DİLİN TƏDRİSİNƏ METODİKİ VƏ PSIXOLOJİ YANAŞMALAR

Açar sözlər: *ünsiyyət və kommunikasiya, xarici dilin tədrisi, kommunikativ metod, şəxsiyyətin təlimyönlü fəallığı.*

Key words: *communication, foreign language teaching, communicative method, personality-oriented activity.*

Ключевые слова: *общение и коммуникация, обучение иностранным языкам, коммуникативный подход, личностно-ориентированная деятельность.*

XXI əsrin çağırışları içərisində tədris prosesinin də payı var. Xarici dildə ünsiyyətə girmək cəmiyyətin ən vacib istəklərindən biridir və bu çağırış dilin tədrisi ilə bağlı problemlərə yenidən baxmağı nəzərdə tutur.

Dilin tədrisi və onun mənimsənilməsi nəzəriyyəsi müasir dilçiliyin ən əhəmiyyətli hissəsidir. Son illərdə dilin mənimsənilməsi, nitqin mənimsənilməsi və ünsiyyətin mənimsənilməsi xarici dildə tədrisin məqsədi olmuşdur. Dilçilik, psixologiya, pedaqogika, metodika sahəsində müxtəlif yaş dövrlərində və müxtəlif təhsil səviyyələrində (uşaq bağçalarında, aşağı, orta, ali təhsil məkanında) xarici dillərin tədrisi ilə bağlı aparılan təhlillər, tədqiqatların nəticələri və cəmiyyətin sosial sifarişinin mahiyyəti ondan ibarət olmuşdur ki, tədrisin məqsədi dəyişdikcə ondan irəli gələn vəzifələr də fərqli olmuşdur. Başqa sözlə, tədris prosesində intensivliyi, effektivliyi və cəmiyyətin tələblərinə uyğun tələbləri yerinə yetirməklə bağlı baxışlar dəyişmişdir.

Ə.Şirəliyev – Yeni məqsədlər yeni vəzifələr doğurmaqla tədris prosesinin bütün sahələrini əhatə etmiş, həm dərs saatları, həm təlim məqsədləri, həm də tədris metodikaları cəmiyyətin sifarişinə uyğunlaşdırılmışdır. Məsələn, xarici dilin tədrisi qrammatik – tərcümə metodunun, nitqin tədrisi – kommunikativ metodun, ünsiyyətin tədrisi kommunikativ – interaktiv metodun tətbiqini öyrənmə/tədris prosesinə şamil edilməsinin məqsədi obyektiv səbəblərdən irəli gəlmişdir.

M.Məmmədov – Hər üç metodun öyrənmə/tədris prosesinə tətbiqinin obyektiv və subyektiv tərəfləri məqsədə çatmaqda özünü büruzə vermişdir. Dilin, nitqin, ünsiyyətin tədrisində tətbiq olunan metodikalar prosedən asılı olaraq kontekstual çalarlarla müşayiət olunub. Məsələn, ünsiyyətin tədrisi üçün zəruri hesab edilən kommunikativ/interaktiv metod təhsil islahatının baza anlayışlarını ehtiva edir. Yəni ünsiyyətin tədrisi şəxsiyyətlərarası təlimdir, şəxsiyyətlərarası təlim tələbəyönlü təlimin tərkib hissəsidir, məqsəd ünsiyyətin tədrisi prosesində tələbə şəxsiyyətinin təlimidir.

Digər tərəfdən, ünsiyyətin təlimi çox ciddi psixoloji nəticələrə səbəb olan bir prosedir. Xarici dildə ünsiyyətin tədrisinə fəaliyyət paradiqmasından yanaşarkən, biz təhsil islahatından irəli gələn vəzifələri ehtiva etmiş oluruq. Təlim fəaliyyətinin məqsədi ünsiyyət olduğundan xarici dil materialları kommunikativliyə istiqamətləndirilir, bunu həyata keçirən nitq fəallığı ünsiyyətlə dil materiallarını birləşdirir.

Nitq ünsiyyəti nitq fəallığının son nəticəsi olmaqla, xarici dillə bağlı dil şüurunun da dinamik, öyrənilən dilin sosial təbiətinə uyğun məna yaratmasına cəhdləri müşayiət etməli oluruq. Şüurda ikinci dilə müvafiq dil şüurunun yaradılmasında nitq ünsiyyətinin fəallığı şəxsiyyət amilinin ayrılmaz hissəsidir, bəlkə də, integrativliyindən xəbər verən amildir. Nitq ünsiyyətinin fəallıq xarici dildə kommunikativ xarakterli materialların interiorizasiyası və eksterioarizasiyası ilə müşayiət olunur. Xarici dil sosial sifariş olaraq təkcə “işarələr aləmi” (Bruner) deyil, həm də idraki proseslərdir və bu proseslərin interiorizasiyası, sosial sifariş həddində dərki şəxsiyyətin kommunikativ fəallığından asılıdır. Həm nitq ünsiyyətini, həm də kommunikativ fəaliyyəti idarə edən şəxsiyyətdir, onun məqsədi və cəmiyyət qarşısında olan borcudur. Bu borcun dərki ünsiyyət prosesində şəxsiyyətlərarası münasibətləri motivləşdirir və fəallıq cəhdləri artır. Kommunikativ fəallığa cəhdlər dil şüurunun ünsiyyət qatının işarəli zənginliyini qarşılıqlı təsir nəticəsində təmin edir. Ünsiyyət şəxsiyyətin xarakteristikasında ilkin və əlahiddə yer tutur. Ona görə də, tələbəyönlü, şəxsiyyətyönlü təlimdə ünsiyyətin, konkret təlim kontekstində isə, xarici dilin tədrisində yeri göründüyü kimi əvəzənilməzdir. Digər belə idraki fəallıq tanımaq çətinidir.

Ə.Şirəliyev – Təlim prosesində fəallıq, prosedə aktiv müdaxilə həm kommunikativ, həm də interaktiv metodun məqsədidir. Deməli, biz öyrənmə/tədris prosesində hər iki metodikanın mənimsənilməsinə nail olmalıyıq. Həm müəllim, həm tələbə (şagird), həm də prosesin özü kommunikativ və interaktiv olmalıdır.

M.Məmmədov – Tamamilə doğrudur. Kommunikativ metod nitq fəaliyyətinin təlimində lüğət tərkibinin aktuallaşmasını, interaktiv metod isə

ünsiyyətə iştirak edən iştirakçılar arasında rabitələrin bərpasına yönəlib. Bu iki səviyyədə baş verir. Birincisi, rabitələrin bərpası anlama deməkdir. Həm təlim materiallarının, həm də şəxsiyyətlərarası münasibətlərin anlanılmasıdır. Tərəflər Y.Xabermasın "kommunikativ akt" nəzəriyyəsinə görə şəxsiyyətlərarası münasibətlərdə kommunikativ hərəkətlərin anlaşılıqlı olmağını konsensus nəticəsində əldə edirlər. Kommunikativ akta anlaşılıqlı yanaşma, ortaqlıq məxrəcə, qarşılıqlı razılaşma və strateji tərəfdaşlıq bu metodun ehtiva etdiyi dəyərlərdir. Ünsiyyətə girən tərəflər arasında psixoloji uyğunluğun yaradılması kommunikasiyanın məhək daşı olan anlamadan asılıdır. Kommunikativ akt mərhələsində tərəflərin anlamagı istəmək həvəsi olması əsas məsələdir. Bu zaman kommunikativ hərəkətlər eyni sosial-psixoloji əhvala müşayiət olunur. Demək istərdim ki, kommunikativ metod ancaq insana xas olduğundan, onun təbiətdə bəşəri komponentlər həmişə qeyri-ixtiyari olaraq ehtiva olunur. Aktivlik həm linqvistik, həm də psixoloji sahədə təmin olunur. İkincisi, tələbəyönlü təlim auditoriyada hər üç fəallığı ehtiva edir və ünsiyyətin təlimi interaktiv hadisə kimi şəxsiyyətin fəallığının üzərində qurulur. Fəallığın interiorizasiyası təfəkkürdə ünsiyyətə yiyələnmənin interaktiv obrazını yaratmış olur. Bu, artıq insan qabiliyyətləri içərisində fəallıq dərəcəsinə görə bacarıqdan fərqli qabiliyyətdir, daha doğrusu səriştədir.

Ə.Şirəliyev – Dil və nitqin mənimsənilməsində, həmçinin ünsiyyətə yiyələnməkdə, qeyd etdiyiniz kimi, bu bacarıqlarla yanaşı, insandan daha yüksək rəftar tələb edən səriştə lazımdır. Nitqə, ünsiyyətə yiyələnməkdə kompetensiyaların rolunu qiymətləndirmək müasir dövrün tələbidir. Bu sahədə G.Hüseynzadənin və D.İsmayilovanın tədqiqatlarını qeyd etmək yerinə düşərdi.

M.Məmmədov – Ünsiyyətə yiyələnməkdə bacarıq və kommunikativ səriştə (kompetensiya) insana xas olan qabiliyyətlər sırasında *xüsusi* termini ilə nişənlənib. Nitq hərəkəti, nitq bacarığı xarici dilə yiyələnməkdə fəaliyyət kateqoriyasına görə hər bir hərəkətin, bacarığın, səriştənin məqsədlə tamamlanmasında səviyyə ilə fərqlənilir. Hətta, qeyd etmək istərdim ki, həm obyektiv tərəf olaraq dil/nitq materialının linqvistik xüsusiyyətlərinin kontekstual icrası zamanı ünsiyyətə girən tərəfin subyektiv cəhdləri, tətbiq edilən metodikanın bir fəlsəfi kateqoriya kimi obyektiv aləmin kontekstual situativ tətbiqində subyektiv kommunikativ iddiaları konkretləşdirir, fərdiləşdirir. Dil/nitq eşidilən, görülən, yazılan və danışılan olduğu üçün fiziki görkəmə malik olmaqla, idrak nəzəriyyəsinə görə özünə müvafiq ideal formalarla mənimsənilə bilər. Nitq konkret, fərdidir və kontekstual situasiyadan asılı olaraq dilin idraki formasıdır. Dil nitq kontekstində asanlıqla anlanır, bunun səbəbi də nitq situasiyalarıdır. Ünsiyyətin kommunikativ tərəfi fiziki xüs-

siyyətə malik olmaqla eşitmədə seçilmə bağlı olduğu üçün qavrama səriştəsi və nitqin törənməsində pragmatik dəyərlərin üstünlüyü ilə törənir, eşitmədə seçim, törəmədə pragmatik təhrikin səviyyəsi kommunikativ kompetensiyanın müxtəlif tərəfləridir. Hərəkət, bacarıq və səriştə ünsiyyətə yiyələnmənin psixoloji istiqamətləridir.

Ə.Şirəliyev – Ünsiyyət prosesində kommunikativ kompetensiya xarici dilin tədrisinin müasir səviyyəsinə metodik yanaşmadır. Ünsiyyətdə effektivlik və keyfiyyət kommunikativ kompetensiyanın aid olduğu predmetdən – məsələn, mədəniyyətlərarası kommunikasiyadan asılıdır. Mədəniyyətlərarası kommunikasiya kontekst olaraq ünsiyyətin tədrisinin effektivliyində mədəniyyətin kontekstual təsir dairəsindən asılıdır. Xarici dildə ünsiyyətə yiyələnmək mədəniyyətin kommunikasiyaya təsirinin anlanılması ilə bağlıdır. Mədəniyyətin linqvistik ifadəsində söz seçimi, mədəniyyət amilinin təzarusu və onun nitq törəmələrində icraata qəbulu yad mədəniyyət haqqında biliyə olan münasibətdən asılıdır.

M.Məmmədov – Ünsiyyətin psixologiyası və ünsiyyətin tədrisi haqqında müasir baxışları birləşdirən bir nöqtə var, o da ünsiyyətin insanın şəxsiyyətə çevrilməsindəki roludur. L.S.Viqotski və A.N.Leontyev qeyd edirlər ki, kommunikasiya və ünsiyyət iki adam üçündür. Koqnitiv psixologiyanın banilərindən C.Bruner isə insanda insanlığın yaranmasını kommunikasiyaya bağlayırdı. Məsələnin psixoloji şərhini ondan ibarətdir ki, ünsiyyət fəaliyyət kateqoriyası olaraq ən azı iki tərəf arasında baş verdiyindən xarici dilin tədrisində ona yiyələnməyi müasir psixoloji və metodik yanaşmalar kommunikativ səriştənin əsas məqsədi bilir. Kommunikativ səriştənin metod kimi tətbiqi xarici dilə yiyələnməkdə XXI əsrin çağırışı olan mədəniyyətlərarası ünsiyyətə yiyələnməkdir. Kommunikativ kompetensiya psixoloji termin kimi son 20 ildə çoxlu dəyişmələrə məruz qalıb. Bizim baxışımızda, kommunikativ səriştə fəaliyyət kateqoriyasından yanaşdıqda bacarığa nisbətən daha yüksək, mükəmməl, keyfiyyətli və məqsədyönlü hərəkətlər sistemidir. Rus psixoloqu İ.A.Zimnyaya kommunikativ kompetensiyaya bir neçə dəfə tərif verib və həmin təriflər biri digərindən fərqlənir. İ.A.Zimnyaya kommunikativ səriştəyə verdiyi ilkin tərif bilik, bacarıq və vərdislərin məcmusundan tamamilə başqa anlamda fərqləndiyini əsaslandırır. Sonrakı tədqiqatlarında İ.A.Zimnyaya kommunikativ səriştəni şəxsiyyətin keyfiyyəti kimi şərh edib. Onun kommunikativ kompetensiyayı şəxsiyyət müstəvi üzərində şərh etməsinə səbəb xarici dilə ünsiyyət səviyyəsində yiyələnməkdə təklif etdiyi şəxsiyyət – fəaliyyət yanaşması ilə bağlıdır. Lakin bu yanaşmadan sonra o, 2012-ci ildə O.N.Xomskinin kompetensiyanın anadangəlmə olmasını da səthaltı ifadələrlə bu prosesə daxil etmiş, hesab etmişdir ki, kommunikativ

kompetensiyanın anadangəlmə dil qabiliyyətlərinin əldə edilməsinə və dil vasitəsi ilə istifadə edilmiş, həyatıboyu formalaşan qabiliyyətlərin, fikrin formalaşmasında və formalaşdırılmasında passiv-aktiv nitq fəaliyyətinin insanları arasında aktuallaşmasıdır.

Xarici dildə ünsiyyətə yiyələnmə şəxsiyyətin integrativ keyfiyyəti olub, onun peşə və sosial tələbatlardan doğan bilik və bacarıqların hər hansı situasiyada aktivləşməsidir. Ümumi sosial, koqnitiv yanaşmalar ünsiyyətin insanın şəxsiyyətə çevrilməsində bütün tərəflərini kommunikativ, interaktiv, perseptiv və emosional təsir vasitələrini – informasiya mübadiləsini, qarşılıqlı təsir və affektiv – reqlulyativ – şəxsiyyətin hərəkətlərinin tənzimlənməsini ehtiva edir. Sosial-psixoloji yanaşmaya görə ünsiyyət sosial hadisədir və onun Mayersə görə minlərlə növləri var, amma kommunikasiya verbal münasibətlərin nitq davranış forması olaraq, interaksiya ünsiyyət iştirakçıları arasında münasibət kimi, persepsiya zahiri əlamətlərdə – siqmatik əlaqələr, verballaşmada sözün səslərinə ünsiyyət məzmunu verərək qarşılıqlı anlamı təmin edir. Yaranmış, ifadə olunmuş səs, söz, cümlə insan tərəfindən törəndə onun anlanılması nəzərdə tutulur. İnsan mürəkkəb varlıq olduğu üçün anlanılmanın vasitəsi kimi sözü yaradıb, ona görə hər hansı insani verbal, qeyri-verbal, affektiv, emosional, ekstralingvistik vasitələrlə ifadə olunmada kommunikativlik var.

Ə.Şirəliyev – Deməli, xarici dildə ünsiyyətin tədrisinin parametrləri subyektin verbal ünsiyyət qabiliyyətlərini, şəxsiyyət amilini nəzərə almaqla icra etmək vacibdir. Nitq davranışları ünsiyyət situasiyalarına uyğunlaşdırılmalıdır, ünsiyyətin vasitələri, üsulları məqsədə adekvat olmalıdır. Verbal ünsiyyət – kommunikativ aktdır, çünki verbal ünsiyyətdə yüksək səvişə tələb edən qabiliyyətləri məqsədə nail olmaq üçün tətbiq etmək keyfiyyətli nəticə verə bilər. Nitq fəaliyyəti, verbal ünsiyyət, kommunikativ aktın təkmil formaları xarici dildə ünsiyyətə yiyələnməyin mərhələləri və komponentləri olmaqla bu məsələni pedaqoji prosesdə həll etmək olar. Lakin bu deyilənlər onu deməyə əsas verir ki, biz kommunikativliyi kompetensiya ilə birləşdirərkən, sadəcə olaraq, birləşdirilməsinin əleyhinə olmuşuq, çünki kommunikativ kompetensiya yeni keyfiyyətdir və çox geniş komponentləri ehtiva edir. Bu prosesin öyrənmə/tədris prosesinə tətbiqi dil materialından, cəmiyyətin tələbatından asılı olaraq dəyişir. Bəlkə də, ona görə...

Avropa, Amerika və Rusiya pedaqoji ədəbiyyatında ünsiyyətə və kommunikasiyaya yanaşmalar fərqlidir. Ünsiyyət və kommunikasiyanın ümumi olanı odur ki, informasiyanın ötürülməsi və mübadiləsi prosesi üçün dil vacibdir. Ünsiyyətlə kommunikasiya arasında fərq ondadır ki, kommuni-

kativ münasibətlər qabiliyyətlər kimi ünsiyyətdə inkişaf edir. Kommunikativlik bir tərəfli informasiya mübadiləsidir. Ünsiyyət isə subyekt – subyekt münasibətlərini ehtiva edir, o həm interaktiv, həm də perseptiv tərəflərə malikdir. Biz bu gün öyrənmə/tədris prosesinin nəticəsinin xarici dildə ünsiyyətə yiyələnməsi olduğunu nəzərə alaraq, demək istərdik ki, terminoloji yaxınlıq və bəzən də pedaqoji ədəbiyyatda sinonim kimi işlənsə də, kommunikasiya ünsiyyətin tərəfi kimi ümuminin xüsusiyyəti olan münasibəti kimidir. İkincisi, Avstriya psixoloqu K.Verderberin “Kommunikasiyanın psixologiyası” əsərində, həm də ABŞ universitetlərinin “Kommunikasiya” kafedralarının apardığı tədqiqatları ümumiləşdirərək belə qənaətə gəlmişdir ki, kommunikativ metod hələ öz imkanlarını tükətməmişdir, verbal və qeyri-verbaldır, simvollarla, siqnallarla bağlıdır, potensialı çoxdur.

M.Məmmədov – Rus psixoloji məktəbi kommunikasiyada yaradıcılığı psixolingvistik hadisə kimi, qiymətləndirmişlər. Məsələn, cümlə yaradıcılığı. Çünki ünsiyyətin yaranması prosesində sözün fikirdəki mənanı və şeylərdəki anlamı ehtiva etməsi yaradıcı fəallıqla bağlıdır. Dəfələrlə bu amili xatırlatmaqda məqsəd ünsiyyət təliminin iki vəzifəni yerinə yetirdiyini nəzərə catdırdıq: cəmiyyətin çağırışlarını, şəxsiyyətin təlimyönümlü fəallığında kommunikativ amili. Əlbəttə, qeyd etdiklərimizdən təlim prosesinin istiqamətini müəyyənləşdirən yeni vəzifələrin müəyyənliliyi müsahibədən görünür. Daha doğrusu, cavab vermək istədiyimiz sual bundan ibarətdir. Xarici dildə ünsiyyətə səriştəli olmaq nə deməkdir?

Ə.Şirəliyev – Ünsiyyət prosesində verballaşma K.Bulerin “Dil nəzəriyyəsi” əsərində qeyd etdiyi kimi dilin yaranmış olduğu sahələr lingvistik strukturlara təsir edir. Belə çıxır ki, kommunikasiya prosesində xarici dildə verballaşmanın inkişafı və ünsiyyətə yiyələnmə kommunikativ yaradıcılığın nəticəsidir. Kommunikativliyin kontekstdən asılı olaraq koqnisiyası və semantizasiyası A.Martinenin dili ilə desək, semantik strukturlaşmanı şərtləndirir. Həm də sözün özünün kök, şəkilci, suffiks, prefiks və s. kimi hissələrdən ibarət olması qrammatika haqqında təsəvvürü münasibəti ifadə edir. Orta məktəbdə ingilis dilinin tədqiqi ilə məşğul olan pedaqoqlar hesab edir ki, qrammatik biliklərin öyrənmə/tədris prosesində mənimsənilməsi ilə interaksianın kommunikasiya kimi məqsədə malik olması kimi başa düşülməlidir. Kontekstual kommunikasiyadakı fəallıq və situasiyanın təsiri altında olan mərhələli ünsiyyət məqsədlərinə çatmaq, müvəffəqiyyəti dərk etdikcə əks-əlaqənin tezliyinin artması kommunikativ səriştənin istiqamətini müəyyənləşdirir. Hesab etmək olar ki, kommunikasiyaya səriştəli olmaq yaradıcı fəallığı ehtiva etməkdir.

M.Məmmədov – Xarici dilin tədrisində ünsiyyətin məqsəd olduğunu qeyd etdik, amma ona tələbatın yaradılması haqqında məsələnin üzərində dayanmadıq. Məsələnin mahiyyəti ondadır ki, müasir cəmiyyətin texniki tərəqqisi ilə onu icra edəcək insanların peşə hazırlığı arasında ciddi fərq olduğu Moskvada çapdan çıxmış “Yaş psixologiyası” adlı dərs vəsaitində öz əksini tapır və rus cəmiyyətinin bu həyəcən təbii çalmaqda məqsədi ali məktəbdə kədr hazırlığında peşə keyfiyyətinin təminatı cəmiyyətin tələbatına cavab verməsinin vacibliyini gündəliyə gətirmişdir. Cəmiyyətin inkişaf sürəti ilə peşə hazırlığının keyfiyyət təminatı arasındakı nisbətən səviyyəsinin sıfırlanması və ya uyğunlaşdırılması fənlərin tədrisinin gündəlik keyfiyyətini nəzərdə saxlamağın və bunun üçün ciddi, aydın perspektivi olan metodik yanaşmalar və ya aprobeşiyadan keçmiş metodikalara ehtiyac var.

Ə.Şirəliyev – Ana dili ilə yanaşı, xarici dildə ünsiyyətə tələbat yaratmaq çətin problemdir, amma cəmiyyətin müasir tələbidir və artıq auditoriyalarda müxtəlif səviyyələrdə öz əksini tapmaqdadır. Mənə elə gəlir ki, xarici dilin ünsiyyət tələbatına çevrilməsi artıq cəmiyyət üçün aydındır, lakin bundan irəli gələn pedaqoji vəzifələr və pedaqoji cəhdlərin metodik müstəvisini hazırlamaq lazımdır. Məsələn, peşə hazırlığının ünsiyyət tələbatından asılı olmasını motivləşdirmək çox vacibdir. Bu isə, bir sistem tələb edir. Peşə haqqında biliklərin perspektivdə kədr hazırlığının müstəqil iqtisadi mövcudluğunun bazası olmasını əsaslandırmaq xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

M.Məmmədov – İxtisas biliklərinin səviyyəsinin peşə hazırlığına təsirinin psixoloji xüsusiyyətləri haqqında və onun xarici dildə ünsiyyət tələbatına təsir edən mühüm amillərdən biri olması barədə motivlərin ierarxiyası səviyyəsində nəzəri biliklər ADU-nun elmi jurnalında (“Dil və ədəbiyyat”) öz əksini tapıb. Deməli, pedaqogika, psixologiya, xarici dilin tədrisi ilə bağlı olan və problemin həlli üçün məsuliyyət daşıyan kafedraların vahid, biri digərini linqvistik biliklər, pedaqoji bacarıqlar, psixoloji səriştə baxımından tamamlayan dərslər və dərs vəsaitlərinin, yaxın perspektiv üçün sillabuslarda ünsiyyət tələbatına təsir edə biləcək peşə-ixtisas hazırlığını təmin edən biliklərin paradiqması sistemləşdirilməli və hər kafedra bu tələbatın komponentlərinin tədrisini məqsəd və vəzifə olaraq qarşıya qoymalıdır. Xarici dildə ünsiyyətə tələbatın yaradılmasının psixoloji əsasında nitq situasiyalarında nitq hərəkətlərinin dil/nitq fəallığının şəxs-fəaliyyət yanaşması dayanır. Bu yanaşma ünsiyyət tələbatının yaranmasında həm psixoloji, həm də psixolinqvistik yanaşmaları ehtiva edir. Şəxs – fəaliyyət yanaşmasına görə şagirdin və ya tələbənin xarici dildə ünsiyyətə girmək prosesində müvəffəqiyyətinə təsir edən süni nitq situasiyaları ünsiyyət tələbatının şəxsiyyətin kon-

tekstdə situativ müvəffəqiyyətinin metodik həllini tapmaq çətin deyildir. Bu davamlı prosesdir və buna görə tədrisin istiqamətində metodik nəzərdən dəyişikliklər lazımdır.

Ə.Şirəliyev – Hesab edirəm, bu prosesin metodik həlli heç də əlavə dərs saatlarından asılı deyildir. Bu, sadəcə olaraq, dillə məşğul olan Fonetika, Qrammatika, Leksikologiya, Linqvokulturologiya və Xarici dillərin tədrisi metodikası kafedralarının fənlərin tədrisində təbiiq formalarını işləyib hazırlamaqdır. Əlbəttə, dərslər və dərs vəsaitlərinin ünsiyyət tələbatının yaradılmasına istiqamətlənməsi vacib məsələdir. Ünsiyyət tələbatının yaradılmasına kontekstual nitq situasiyalarının təlim materiallarında tədris tezliyinin artırılması və əldə edilən ünsiyyət bacarıqlarının şifahi və ya yazılı nitq vasitəsi ilə həlli tələbənin xarici dildə danışa bilmək istəyinə yiyələnməyi həvəsləndirə biləcək və bu sahədə qiymətləndirməni də unutmaq olmaz.

M.Məmmədov – Psixoloji cəhətdən biliklərin qiymətləndirməsi təfəkkür üzərində nəzarət deməkdir. Bu məsələ ADU-da dəfələrlə müzakirə olunub, meyarlar haqqında fikirlər bildirilib. Bu kontekst isə, ünsiyyət tələbatına yiyələnmək sahəsində nailiyyətlərin qiymətləndirilməsində müəllim-tələbə qarşılıqlı münasibətlərinin anlama müstəvisi üzərinə qoyulması daha məqsədəuyğun olardı. Tələbə dərk etməlidir ki, onun pedaqoji fəallığının nəticəsi olan biliyin təfəkkür səviyyəsi necədir, onun peşə və ixtisas hazırlığına necə təsir edə bilər. Psixoloji hal olan əks-əlaqə tələbənin idraki prosesinə aiddir, cəhdlər, çalışmalar belə olan halda nailiyyətlərin səbəbləri tələbəyə təfəkkür səviyyəsində aydın olacaqdır.

Nəticə

Ali və orta təhsil müəssisələrində təhsil sahəsində aparılan islahatlar cəmiyyətin və kədr hazırlığının peşə məqsədlərinin keyfiyyətinin yüksəldilməsini nəzərə tutmuşdur.

Cəmiyyətin tələbatlarına uyğun peşə hazırlığının tərkib hissəsi olan xarici dil mütəxəssisindən tələb xarici dildə ünsiyyətə yiyələnməkdir. Xarici dildə ünsiyyətə yiyələnmək dillə və nitqə yiyələnməkdən fərqli yanaşmalar tələb edir. Bu yanaşma həm şəxsiyyətin, həm təlimin, eləcə də müəllimin yeni kommunikativ cəhdlərə malik olmasının zəruriliyini gündəliyə çıxartmışdır. Xarici dildə ünsiyyətə yiyələnmək metod kimi kommunikativ səriştəni ehtiva edir ki, o da məzmun etibarilə şəxsiyyətlərarası münasibətlərin yeni keyfiyyətlərindən ibarətdir. Disputun məqsədi ünsiyyətə yiyələnməkdə kommunikativ səriştənin psixoloji, metodiki perspektivlərini aydınlaşdırmaqdan ibarət cəhddir.

**Amrali Shiraliyev
Misgar Mammadov**

Summary

Methodological and psychological approaches to foreign language teaching

Reforms in higher and secondary education are aiming the need to improve the quality of society and the professional goals of staff training.

A foreign language specialist is to be able to communicate in a foreign language which is an integral part of vocational training in accordance with the needs of society. One of the traits the learners should possess is the ability to communicate effectively, which underscores the importance of communication skills. The discussed approach has highlighted the importance for both personality and learning process, as well as for the teacher to hone up on communication skills. Communicating in a foreign language as a method involves communicative competence, which in terms of content consists of new qualities of interpersonal relationships. The purpose of the debate is to determine the psychological and methodological perspectives of communicative skills in communication.

**Амралы Ширалиев
Мисгар Мамедов**

Резюме

**Методологические и психологические подходы в обучении
иностранному языку**

Как известно, реформы высшего и среднего образования, которые определяют дальнейшее развитие сферы образования направлены на то, чтобы поднять систему образования страны до уровня соответствия мировым стандартам, и также на необходимость повышения качества подготовки кадров.

Как утверждают вступившие в диалог в разделе «Диспут» доценты АУЯ Ширалиев А. и Мамедов М. в своих подходах к этой проблеме, специалист по иностранному языку должен уметь общаться на иностранном языке, что является неотъемлемой частью профессиональной подготовки в соответствии с потребностями общества. Успех обучения во многом зависит от методики работы учителя иностранного языка, от его умения пользоваться различными современными методами в контексте решения конкретных образовательных задач. Одной из черт, которыми должны обладать учащиеся, является способность эффективно общаться, что подчеркивает важность коммуникативных навыков. Обсуждаемый подход подчеркнул важность оттачивания коммуникативных навыков как для личности, так и для процесса обучения, а также для учителя. Общение на иностранном языке как метод предполагает

коммуникативную компетенцию, которая по содержанию состоит из новых качеств межличностных отношений. Цель дискуссии – определить психологические и методологические аспекты коммуникативных умений в общении.